

Ольга ДЕМ'ЯНЮК, Оксана ЛЯШЕНКО

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ОПОДАТКУВАННЯ

Розглянуто проблемні аспекти визначення та оподаткування нематеріальних активів (об'єктів інтелектуальної власності) підприємства в Україні.

The problem aspects of determination and taxation of immaterial assets (objects of intellectual property) of enterprise in Ukraine are considered.

Зміни, які відбулись і відбуваються протягом останніх років у світовій економіці, й економіці України, змінили пріоритети і підходи щодо логіки ведення бізнесу. Серед них можна виокремити і помітне зниження ролі матеріальних активів у забезпеченні успіху компанії на ринку. Це обумовлено природними процесами розвитку світової економіки. По-перше, з розвитком новітніх технологій відбулося різке збільшення темпів змін в усіх галузях. В умовах, коли ситуація на ринку стрімко змінюється, відносна цінність матеріальних активів швидко зменшується. По-друге, відбувається лібералізація ринків капіталів. Раніше основним постачальником капіталу був банківський сектор, доволі консервативний, який вимагав забезпечення кредиту (застави майна). Сьогодні підприємство у більшості випадків фінансується напряму: через розміщення облігаційних застав і продаж акцій. Для постачальників цього капіталу головним питанням є не застава, а який обсяг вільного грошового потоку одержувач інвестицій може створити в майбутньому. Якщо раніше конкуренцію за капітал вигравали в основному капіталомісткі галузі і підприємства, то зараз "некапіталомісткі" галузі, які конкурують переважно за рахунок ефективного використання нематеріальних активів, зрівнялися в цьому питанні.

Не варто відкидати той факт, що до складу будь-якого підприємства як цілісно-

го майнового комплексу входять всі види майна та майнових прав, які належать підприємству та використовуються в його господарській діяльності. Майно, з погляду цивільного права, можна поділити на стан, що має своє матеріальне втілення і таке, що його не має (нематеріальні активи).

Нематеріальні активи відносять до особливого виду капітальних вкладень, які розуміють як умовну вартість об'єктів інтелектуальної, у тому числі промислової, власності, як довгострокові вкладення. Цінність нематеріальних активів полягає в тому, що вони служать тривалий термін і приносять користувачу дохід. За своєю суттю нематеріальні активи виступають як засоби, що не мають фізичної форми, але мають матеріальну вартість. Для нематеріальних активів характерними є такі ознаки [4, с. 230]:

- відсутність матеріально-речовинної (фізичної) структури, тобто фізично вони невідчутні;
- служіння цілям виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг) або управління самої фірми (підприємства);
- можливість одержання доходу в теперішньому і майбутньому (як наслідок – володіння нематеріальними активами);
- довгостроковість функціонування активів;

- невизначеність розмірів можливого прибутку від використання нематеріальних активів у майбутньому.

За своєю природою нематеріальні активи не уречевлені, отже, їх вартісна оцінка не визначається набором традиційних показників, що використовуються при оцінці ефективності матеріалізованих об'єктів. Такий вид активів як нематеріальні є одним із найскладніших не тільки в вітчизняній, а й у зарубіжній методології оцінки, обліку й оподаткування.

Питаннями оцінки нематеріальних активів, а саме прав та об'єктів інтелектуальної власності, займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: О. Козирєв, Б. Леонтьєв, О. Бутнік-Сіверський, М. Галянтич, О. Святоцький та інші, проблемам обліку нематеріальних активів присвячені роботи авторів: В. Сопко, Н. Погорєлова тощо. Питання щодо оподаткування нематеріальних активів, а саме інтелектуальної власності, є новим у вітчизняній економічній науці і тому недостатньо розробленим, хоча йому, зокрема, присвячені дослідження Є. Дерблала, В. Полякова, О. Святоцького, В. Хобта тощо. Проте в умовах переходу до ринкової економіки важко обійтися без оцінки, обліку й оподаткування нематеріальних активів, оскільки у підприємств з'явилася можливість вкладати кошти в інтелектуальну власність з метою одержання прибутку, закріплення своїх прав на неї.

Оскільки нематеріальні активи займають все більшу частку в активах підприємств, то необхідно налагодити систему прийняття економічно об'єктивних рішень з управління, оцінки, оподаткування нематеріальних активів аналогічну тій, яка вже розроблена для матеріальних. У нашому дослідженні здебільшого акцентуємо увагу на проблемах оподаткування об'єктів і прав інтелектуальної власності та шляхах їх вирішення.

Зрозуміло, що не всі галузі однаковою мірою зазнають змін у співвідношеннях матеріальної і нематеріальної складових у активах. Для окремих з них значення нематеріальних активів є меншим, для інших – більшим.

На сучасному етапі нематеріальні активи за вартістю перевищують матеріальні і стають основним ресурсом компанії у конкурентній боротьбі, насамперед для підприємств, які мають стійку ділову репутацію, є власниками відомих товарних знаків, працюють на ринку наукомісткої продукції тощо. Оцінка нематеріальних активів та інтелектуальної власності особливо важлива для підприємств високотехнологічних галузей.

Залучення до господарського обороту нематеріальних активів підприємства – завдання стратегічної важливості, і вирішувати його потрібно негайно. Вирішення питання залучення до обороту нематеріальних активів складається з трьох взаємозалежних етапів [5]:

- інвентаризація наявних на підприємстві нематеріальних активів, виявлення найцінніших з них, потенційно затребуваних на ринку;
- проведення патентного пошуку і технічного оформлення прав на передбачувані об'єкти інтелектуальної власності й одержання охоронних документів;
- проведення ринкової оцінки об'єктів інтелектуальної власності та розробка найоптимальнішої, з огляду на максимальний економічний ефект, схеми залучення їх до господарського обороту.

Нематеріальний актив є об'єктом права власності платника податку. Здійснення права власності регулюється статтею 319 Цивільного кодексу України, а саме: власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд [4]. Для придбання права власності платнику податку потрібно придбати нематеріальний актив за договором купівлі-продажу або іншим способом відповідно до вимог статей Цивільного кодексу України. Розглядаючи питання визнання, оцінки і вартості нематеріальних активів, варто зазначити, що з позиції оподаткування існує як можливість обкладання їх податком на прибуток (при здійсненні операції купівлі-продажу об'єктів нематеріальних активів),

так і податком на додану вартість, розмір якого залежить від вартості самого об'єкта нематеріального активу як суми вартостей по купівельній його складових.

Щодо оподаткування нематеріальних активів податком на прибуток, то у чинному податковому законодавстві України нема чіткого визначення об'єктів, що належать до нематеріальних активів, не визначено критерії, які можна застосовувати для їх визнання, оцінки, оподаткування. Поняття "нематеріальний актив" відповідно до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємства" визначено лише в загальному вигляді як об'єкти інтелектуальної власності, в тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані в порядку, встановленому відповідним законодавством, об'єктом права власності платника податку [2].

Для сучасного суб'єкта господарювання важливим є використання в економічному обороті саме об'єктів інтелектуальної власності як нематеріальних активів, оскільки це дає змогу змінити структуру виробничого капіталу підприємства за рахунок збільшення частки нематеріальних активів у вартості нової продукції і послуг, збільшити їх наукомісткість, що має велике значення для підвищення конкурентоспроможності продукції і послуг.

Повертаючись до визначення сутності нематеріального активу в Законі [2], звернемо увагу на певну недовизначеність, на нашу думку, цього поняття. Зокрема, в цивільних і економічних відносинах, окрім об'єктів інтелектуальної власності, є і права інтелектуальної власності, хоча можна припустити, що останні обумовлені у визначенні як "інші аналогічні права".

Якщо припустити, що ми визначилися з об'єктами, які є нематеріальними активами, то згідно з Законом витрати на їх отримання підлягають амортизації. Для амортизації нематеріальних активів застосовується лінійний метод, тобто кожний окремий вид нематеріального активу амортизується рівними частками, відповідно до його первісної вартості з урахуванням індексації, згідно з

п. 8.3.3. Закону, впродовж строку, який визначається платником податку самостійно, виходячи із строку корисного використання таких нематеріальних активів або строку діяльності платника податку, але не більше 10 років безперервної експлуатації. Амортизаційні відрахування провадяться до досягнення залишковою вартістю нульового значення.

Проблемою у цьому випадку є визначення корисного строку використання нематеріального активу. Його можна визначити самостійно, але для цього слід мати відповідні документи, які підтверджували б обґрунтований строк корисного використання, а це без відповідних фахівців (яких фактично нема на вітчизняних підприємствах) зробити практично неможливо. Можливий інший варіант: аби уникнути завищення розміру амортизаційних нарахувань встановити максимально допустимий законодавством термін корисного використання, а саме 10 років. Проте, відповідно до специфіки об'єктів і прав інтелектуальної власності як нематеріальних активів встановлення строку корисного використання у 10 років є надто дискусійним питанням.

Також варто звернути увагу на те, що у Законі [2] не обумовлюється період, з якого потрібно починати нараховувати амортизацію нематеріальних активів, хоча за аналогією, як і для основних фондів, потрібно розпочинати з наступного кварталу (п. 8.3.1 Закону). Тим не менше, зазначені проблемні моменти у законодавстві щодо оподаткування нематеріальних активів не дають підстав не враховувати їх вартості, наприклад, при купівлі-продажу підприємств, адже процес переходу права власності на майно (матеріальне і нематеріальне) супроводжуються процесом оцінки, з метою встановлення його ринкової вартості для врахування при оподаткуванні, приватизації, нарахуванні амортизації тощо.

Зазначимо, що витрати на придбання права користування і права провадження окремих видів діяльності відносяться до довгострокових вкладень (інвестицій). Вартість об'єкта, що на-

лежить до нематеріальних активів, складається з довгострокових вкладень, тобто з вартості самого об'єкта, та одноразових витрат, що враховують затрати на приведення нематеріального активу у стан, придатний для використання відповідно до запланованої мети, і витрати на придбання ліцензій та інших спеціальних дозволів, виданих державними органами для ведення господарської діяльності.

У загальному вигляді операції з нематеріальними активами (в тому числі об'єктами інтелектуальної власності) є операціями з особливим видом товару. Умовно можна виокремити такі операції з нематеріальними активами:

- операції з придбання нематеріальних активів;
- операції з продажу нематеріальних активів;
- операції з нематеріальними активами з ознаками гудвілу;
- операції з роялті.

Проаналізуємо окремо кожен вид операцій з нематеріальними активами з позиції вимог оподаткування.

Операції з придбання нематеріальних активів. Надходження (придбання) нематеріальних активів здійснюється на умовах договору їх купівлі за ціною, погодженою сторонами угоди, що оформляється протоколом ціни, який є доповненням до договору купівлі-продажу нематеріального активу.

Надходження нематеріальних активів може здійснюватися такими способами:

- на безоплатній основі;
- як внесок засновників господарського товариства до статутного фонду підприємства;
- придбання за рахунок коштів підприємства;
- придбання на умовах обміну;
- в результаті здійснення спільної діяльності;
- створення на підприємстві власними силами;
- створення на підприємстві із залученням сторонніх виконавців на договірній основі;

- на умовах їх подальшої реалізації іншим особам;
- на умовах, що не передбачають права власності на таке майно, до якого віднесені нематеріальні активи.

Операції з продажу нематеріальних активів. Продаж нематеріальних активів здійснюється на умовах договору про їх продаж за ціною, що оформляється протоколом ціни, який є доповненням до договору купівлі-продажу нематеріальних активів. На відміну від надходження нематеріальних активів, коли здійснюються операції взяття їх на баланс на підставі договору купівлі, продаж нематеріальних активів передбачає їх списання з балансу на підставі договору продажу. Тому реалізація договору купівлі-продажу передбачає одночасно здійснення двох паралельних операцій: надходження нематеріальних активів на баланс у покупця і списання їх при реалізації або вибутті з балансу в продавця. При цьому трансформуються відносини власності в процесі відчуження нематеріальних активів: продавець їх втрачає, а покупець – набуває.

Відповідно до статті 4 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" операції продажу (реалізації) нематеріальних активів з одержанням прибутку (доходу) збільшують валовий дохід підприємства, причому пунктом 4.2.1 згаданої статті передбачено, що суми податку на додану вартість, нарахованого на вартість продажу товарів (робіт, послуг), за винятком випадків, коли таке підприємство-продавець не є платником податку на додану вартість, не включаються до складу валового доходу. Відповідно до цього, у підприємства-продавця за результатами реалізації нематеріальних активів відбудеться збільшення валового доходу, а у підприємства-покупця – збільшення валових витрат.

Необхідно також відзначити, що відповідно до пункту 7.5 статті 7 Закону до валового доходу платника податку (підприємства-продавця) включається дохід від продажу (обміну, інших видів відчуження) нематеріальних активів, що підлягають амортизації

відповідно до статті 8 цього ж Закону. Амортизації підлягають витрати на придбання нематеріальних активів для власного виробничого використання, при цьому слід врахувати зміст другого абзацу підпункту 8.4.3 статті 8, згідно з яким сума перевищення виручки від продажу над балансовою вартістю окремих об'єктів нематеріальних активів включається до валового доходу платника податку, а сума перевищення балансової вартості над виручкою від такого продажу – до валових витрат платника податку.

Відповідно до Закону України “Про податок на додану вартість” операції з продажу нематеріальних активів виробничого призначення підпадають під дію підпункту 1.4 статті 1 і пункту 3.1 статті 3 і є об'єктом оподаткування на додану вартість. Відповідно до пункту 4.1 статті 4 цього ж Закону база оподаткування операцій з продажу товарів (нематеріальних активів) визначається відповідно до їх договірної (контрактної) вартості, розрахованої за вільними цінами з урахуванням податків і зборів (обов'язкових платежів), за винятком податку на додану вартість, що включається в ціну товарів (нематеріальних активів). При цьому платник податку зобов'язаний дати покупцеві податкову накладну у встановленому порядку [1].

Операції з нематеріальними активами з ознаками гудвілу. Відповідно до пункту 1.7 статті 1 Закону [2] під гудвілом розуміють нематеріальні активи, вартість яких визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства і його вартістю як цілісного майнового комплексу, що виникає внаслідок використання оптимальних управлінських рішень, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), впровадження сучасних технологій. Вартість гудвілу не підлягає амортизації і не враховується при визначенні валових витрат платника податку.

Нематеріальні активи з ознаками гудвілу не обкладаються податком на прибуток, а також гудвіл не враховують при визначенні валових витрат платника податку, оскільки його розмір перекидає валовий прибуток, тому

таке врахування призвело б до відсутності оподаткованого прибутку підприємства.

Операції з роялті. Відповідно до пункту 1.30 статті 1 Закону [2] під роялті розуміють платежі будь-якої форми, отримані у вигляді винагороди за користування або за надання права на користування будь-яким авторським правом на літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео- або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо чи телевізійного мовлення; за придбання будь-якого патенту, зареєстрованого знаку на товари і послуги чи торгової марки, дизайну, секретного креслення, моделі, формули, процесу, права на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау).

Отже, згідно з чинним законодавством, якщо підприємство володіє правом інтелектуальної власності на об'єкт інтелектуальної власності, яке засвідчується відповідним чином, та реалізує своє майнове право інтелектуальної власності на такий об'єкт шляхом надання ліцензії і надання ліцензіату права на використання цього об'єкта, при цьому ліцензійним договором не передбачено умови, які надавали б право користувачу об'єкта інтелектуальної власності продавати, передавати або відчужувати зазначений об'єкт – тобто ліцензіат набуває право інтелектуальної власності на об'єкт без набуття права власності на нього, то платежі за таким ліцензійним договором повністю відповідають поняттю “роялті”, визначеному п. 1.30 ст. 1 Закону [2].

Незалежно від того, належать зазначені платежі до роялті чи ні, їх обкладання податком на прибуток відбувається на загальних підставах, тобто вони включаються до складу валового доходу підприємства-отримувача (пп. 4.1.4 п. 4.1 ст. 4), та в разі, якщо сплата цих платежів пов'язана із веденням господарської діяльності користувача об'єкта інтелектуальної власності (ліцензіата), вони включаються до складу валових витрат останнього (пп. 5.2.1 п. 5.2 ст. 5).

Водночас відповідно до пп. "в" п. 13.1 ст. 13 доходи у вигляді роялті, отримані нерезидентом із джерелом їх походження з України, від провадження господарської діяльності (у тому числі на рахунки нерезидента, що ведуться в гривнях) оподатковуються в порядку і за ставками, визначеними статтею 13.

Водночас, відповідно до пункту 1.21 статті 1 цього ж Закону роялті є доходом з джерелом його походження в Україні, тобто доходом, отриманим резидентами або нерезидентами в результаті їхньої діяльності на території України.

Якщо роялті здійснено як винагороду, то відповідно до підпункту 4.1.4 статті 4 роялті включаються до валового доходу. Якщо роялті здійснено як якусь компенсацію, то відповідно до пункту 5.1 статті 5 таке роялті відноситься до валових витрат. При цьому підпункт 5.3.9 статті 5 передбачає, що до валових витрат не включається виплата винагород або інших видів заохочень, пов'язаних з таким платником податку (фізичною або юридичною особою), якщо не існує документальних доказів того, що така виплата або заохочення були проведені як компенсація за фактично надану послугу. За наявності документальних доказів фактичні суми виплат (заохочень) відносять до складу валових витрат, але не більше сум, розрахованих за звичайними цінами. Ця вимога реалізується також при віднесенні до складу валових витрат платника податку витрат подвійного призначення, а саме: у підпункті 5.4.2 статті 5 визначено, що до валових витрат включаються витрати, пов'язані з науково-технічним забезпеченням господарської діяльності, винахідництвом і раціоналізацією господарських процесів, проведенням дослідно-експериментальних і конструкторських робіт, виготовленням і дослідженням моделей і зразків за основною діяльністю платника податку, виплатою роялті і придбанням нематеріальних активів (крім тих, що підлягають амортизації). Отже, виплата роялті як компенсації, а також придбання нематеріальних активів, що не під-

лягають амортизації, включаються до складу валових витрат за умови використання їх в основній діяльності платника податку. Роялті як компенсація не повинно перевищувати вартості наданих послуг, віднесених до нематеріальних активів. При цьому доходу від такої діяльності з нематеріальними активами нема. Іншими словами, це такі нематеріальні активи, що приносять дохід у розмірі, який не перевищує витрат на їхню розробку. Продаж їх або надання за відповідною ціною (звичайною ціною) з одержанням компенсації (роялті) стимулює подальше відтворення нематеріальних активів в основній господарській діяльності платника податку.

Щодо роялті як винагороди, то це такі нематеріальні активи, які підлягають амортизації в їхнього власника (покупця), вартість яких повертається продавцю в сумі реалізації за проданий нематеріальний актив. При цьому покупець перераховує продавцю визначену суму винагороди за використання в господарській діяльності отриманих (наданих) нематеріальних активів. Джерелом такого роялті є прибуток або будь-який інший вид винагороди як еквівалент відповідної суми прибутку, що є результатом використання такого виду нематеріальних активів у господарській діяльності підприємства-покупця. Це і є прямим доходом продавця, що враховує не тільки вартість нематеріальних активів у складі суми реалізації, а й дохід від реалізації і додатковий дохід – роялті. Це є також винагородою покупця продавцю за отримані нематеріальні активи, що додатково стимулюють відтворення об'єктів нематеріальних активів з кращими якість. Зазначимо, що на відміну від прибутку від реалізації нематеріальних активів роялті як винагороди може і не бути, якщо сума прибутку буде меншою ніж сума реалізації.

Що стосується податку на додану вартість, то якщо покупець придбає право на використання об'єкта інтелектуальної власності без одержання права власності на нього, то відповідно до Закону України "Про податок на додану вартість" (пп. 3.2.7

п. 3.2 ст. 3) винагорода (платежі) за таке використання не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість. При цьому в особи, яка передає об'єкт права в користування та отримує компенсацію за таку операцію, відсутнє право на податковий кредит щодо сум податку на додану вартість, нарахованих (сплачених) за придбані або виготовлені товари (у тому числі при їх імпорті) та послуги, вартість яких міститься у витратах, пов'язаних із здійсненням такої операції [1].

Якщо об'єкти передаються у володіння, розпорядження чи власність, то така операція є об'єктом оподаткування відповідно до пп. 3.1.1 п. 3.1 ст. 3 Закону України "Про податок на додану вартість" і податкові зобов'язання в особи, яка передає об'єкт права, виникають за першою з подій: або з дати надходження платежів на розрахунковий рахунок, або з дати передачі (відчуження) такого об'єкта. При цьому на дату виникнення податкових зобов'язань випикується податкова накладна [1].

Питання оподаткування нематеріальних активів, в тому числі об'єктів інтелектуальної власності, в Україні є ще досить новим і недостатньо вивченим, оскільки ще не багато підприємств наважуються розглядати нематеріальні активи на рівні з матеріальними.

Використання нематеріальних активів у господарському обороті викликає інтерес у будь-якого підприємства як легальний інструмент для оптимізації оподаткування. Якщо пошукова робота, оформлення та оцінка нематеріальних активів проведена компетентно, то використати результати цієї роботи з метою одержання максимального економічного ефекту можна кількома способами [5]:

- облік отриманих результатів на балансі підприємства й амортизація нематеріальних активів у ході господарської діяльності. Амортизація активів позначається на оподаткованій базі підприємства і призводить до зменшення податків;
- реєстрація нематеріальних активів на власників підприємства або на

менеджерів компанії. У цьому випадку власник нематеріального активу зможе одержувати додатковий дохід (іноді досить значний), при мінімальному податковому навантаженні. Цим самим вирішується ще одне завдання: легалізація одержуваного доходу. Такі платежі призведуть до зниження бази оподаткування на самому підприємстві, тому що платежі роялті відносяться до витрат підприємства і знижують базу оподаткування;

- реєстрація нематеріальних активів на нерезидентську компанію. У цьому випадку за умови грамотного вибору місця реєстрації компанії – власника нематеріального активу, він податком не обкладатиметься. Роялті, сплачені на нерезидентську компанію, відносяться до витрат підприємства і знижують оподатковану базу.

На підприємстві процес прийняття рішень про включення до складу нематеріальних активів об'єктів інтелектуальної власності звичайно починають з метою мінімізації оподаткування. Вирішення питання про включення виключних прав у число нематеріальних активів залежить від проведеної оцінки вартості об'єкта. При цьому обліковою одиницею є охоронний документ як еквівалент прав, що впливає з наявності цього документа.

Загалом, інтелектуальна власність є особливим інструментом податкового планування, оскільки – це капітал, а капітал створює прибуток. Таким чином, переміщення його в низькоподаткову юрисдикцію може значно знизити рівень оподаткування доходів компанії.

Щодо об'єктів інтелектуальної власності, то вони як і інші активи беруть участь у різних операціях. Такі об'єкти можуть бути створені штатними співробітниками підприємства безпосередньо або за його замовленням третьою особою, потім передані на підставі договору про передання виняткових прав чи на підставі ліцензійного догово-

ру. Залежно від виду операції, у якій беруть участь об'єкти інтелектуальної власності, повинен визначатися і порядок оподаткування таких операцій. Орієнтуючись у порядку оподаткування тих або інших операцій з об'єктами інтелектуальної власності, підприємство одержує можливість планувати операції з таким об'єктами, укладаючи різні договори про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Варто зазначити, що і питання оподаткування операцій з нематеріальними активами вимагають уточнення і врегулювання, тому у подальших дослідженнях спробуємо вирішити дискусійні питання, що стосуються оцінки вартості, обліку і оподаткування нематеріальних активів – об'єктів інтелектуальної власності.

Визначення рівня (величини) вартості нематеріальних активів (в тому числі об'єктів і прав інтелектуальної власності) в умовах ринкових відносин необхідне для прогнозування податкових надходжень в державі і, відповідно, для макроекономічного регулювання економіки загалом. Ігнорування нематеріальних активів призводить до значного заниження вартості підприємства, зокрема при приватизації, оподаткуванні, купівлі, продажу.

Література

1. Закон України "Про податок на додану вартість" № 403-97-ВР, від 27.06.1997 р. (з наступними змінами і доповненнями) // www.rada.kiev.ua // 10.09.2008.
2. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" № 335-94-ВР, від 28.12.1994 р. (з наступними змінами і доповненнями) // www.rada.kiev.ua // 10.09.2008
3. Дербал Є. Особливості оподаткування операцій з об'єктами інтелектуальної власності // *Інтелектуальна власність*. – 2005. – №5. – С. 24–27
4. *Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика*: Наук.-практ. вид.: У 4-х т. / За ред. О.Д. Святоцького. – Т. 4: Оцінка інтелектуальної власності. Бухгалтерський облік та оподаткування. – К.: Видавничий дім "Ін Юре", 1999. – 352 с.
5. Поляков В. Нематеріальні активи підприємства як інструмент податкового планування і безпеки бізнесу // *Інтелектуальна власність*. – 2005. – № 7. – С. 25–27.
6. Хобта В. М., Корнєва О. В. Удосконалення оподаткування створення інноваційного продукту // *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції "Стан і проблеми оподаткування в умовах ринкової економіки"*. – Донецьк, 2006. – С. 41–44.
7. Цивільний кодекс України № 980-IV від 19.06.2003 р. (з наступними змінами і доповненнями) // www.rada.kiev.ua // 10.09.2008.